

IN MEMORIAM JÁNOS NEMESKÉRI

Az objektív tényeket figyelembe véve, legyen szabad szubjektív módon megemlékezni Nemeskéri Jánosról. Úgy gondolom, hogy erre kettős indok jogosít fel.

Az egyik az, hogy egész élete, munkássága, sűrítetten szubjektív jellegű volt. Minden tettét a szubjektivizmus határozta meg; más szóval: sajátos egyénisége. Ennek köszönhető tisztelőinek, munkatársainak, barátainak és ellenfeleinek, ellenségeinek nagy száma; tisztavirág életű és hosszantartó szakmai kapcsolatainak váltakozása; párhuzamosan több kutatási nézőpont és módszer iránti fogékonysága; szükségszerű tudománypolitikai taktikázása; személyiségéhez mágneselesen tapadó rendkívül gazdag sokarcúságán nyugvó szakmai eredményessége. Szubjektív megemlékezésem stílusosan kapcsolódik egyéniségének meghatározó stílusához.

A másik indok az, hogy munkatársi–baráti kapcsolatunk csúcán (mintegy húsz évvel ezelőtt) egy Farkasréti hivatalos temetést követően, Nemeskéri János felhatalmazott és megkért arra, hogy leendő temetésén csak egy ember, ha lehet, én emlékezzem meg életéről és munkásságáról. E mindenki által érthető, de nyilvánvalóan meg nem valósítható kérésének is csak a magam módján, tehát szubjektíven tudok most eleget tenni.

Egész életművét, életstílusát figyelembe véve, Nemeskéri János többszörösen kiérdemli a "Janus arcú" jelzőt.

Térben és időben egyaránt otthonosan igazodott el mindig. Több kontinensről származó és különböző korú embertani lelet vizsgálatát végezte el. Egyaránt nyitott volt a természettudományok, valamint a társadalomtörténeti tudományok irányába. Mert és tudott, idősebbekkel és nála jóval fiatalabbakkal együtt gondolkodni és együtt kutatni. A magyar parasztok között ugyanolyan természetes egyszerűséggel és otthonosan volt képes viselkedni, mint a nemzetközi nagyságok társaságában. A vele történtek egyaránt tartoztak a valóság és a mese világához. Ugyanúgy szerette az élet nyílt és titkos örömeit, mint ahogy ezeken felülemelkedve, meg is tudta vetni ezeket. Egyik pillanatról a másikra volt képes durcás emberpalánta, és professzorosan bölcs igehirdető lenni. Nagyon tudott hirtelen megsértődni, és mindezt gyorsan elfelejtve, meg nem történté

tenni a dolgokat. Tudott uralkodni és engedelmeskedni. Szellemi függetlenségét megtartva találta meg – ha erre rákényszerült – a konstruktív belátás, megalkuvás szakmai–emberi–etikai Rubicon-ját. Tudott nagyon félni, és saját szavai szerint: "Úgy látom, hogy magunk között vagyunk!" felkiáltással, gyanús közegben is a legvadabb dolgokat bátran kimondani.

János – Janus! Tudta és merte vállalni, hogy egyszerre legyen kis ember és nagy ember.

Összegezve: rendkívül sokárnyalatúan volt színes ember színtelen világunkban.

Hivatalos szakmai élete egy hatalmas fejesugrással kezdődött. Professzora a székesfehérvári középkori királyi bazilika sírjainak feltárása mély vízébe dobta, ahol – egykorú, kézzel írt ásatási jegyzőkönyve adatai alapján – olyan lelkiismeretesen bontotta fel az akkor Albert király sírkamrájának tartott kriptában még korábban elhelyezett mintegy 40 ember csontvázleletét, amely egy idősebb szakembertől sem várható el, és napjainkig is példamutató csúcsteljesítmény volt.

A Magyar Nemzeti Múzeumba kineveztetvén, került először szorosabb kapcsolatba a régészekkel. Nyugat-Magyarország területén és a Felvidéken több helyen is végzett kollégáival együtt olyan honfoglalás- és Árpád-kori temetőfeltárásokat, amelyek eredményeképpen nemcsak a Ligeti Lajos szerkesztette "*Magyarság őstörténete*" című tanulmánykötetben írhatta meg 1943-ban "*Az embertan és a magyar őstörténet*" című igen korrekt összegező tanulmányát, hanem e tudatos gyűjtőtevékenységével egyidejűleg alapozta meg a II. világháború után a vezetésével létrejött Természettudományi Múzeum Embertani Tár szakmai törzsanyagának egyik jelentős pillérét. A Magyar Nemzeti Múzeumban eltöltött évei közül kiemelkedően fontos volt az 1945-ös ostrom alatti magatartása, amikor kollégáival együtt, maga is tevékeny szerepet vállalt az elsajátítástól és tűztől veszélyeztetett nemzeti kincseink megmentésében.

A II. világháború után megindult normális életben szinte megszállottan igényelte a teljes temetőfeltárásokat, hogy a korábbi régész–antropológus együttműködési gyakorlattól eltérően, a teljes egykori népességet jobban megismerve, annak *demográfiai rekonstrukcióját* is elvégezhesse. A nem könnyen biztosítható anyagiakat mindig megszervezve, harcolta ki Fiad-Kérpusztá, Halimba, majd pedig később még számos más, sokszáz síros temető teljes feltárását.

Korai cikkeiben egyedül, majd később orvosokkal, régészekkel szövetkezve tudta a *paleopatológiai* kutatásokat, a korábbiakhoz viszonyítva tovább szélesíteni és magasabb szintre emelni.

Hogy korrektebb alapadatokkal tudjon dolgozni, először a pontosabb biológiai életkor meghatározásának alapkutatását kezdte el munkatársaival, amely a $\pm 2,5$ év hibahatáros becsléssel záródó eredménnyel rendkívül fontos tudományos értéket jelentett itthon és külföldön egyaránt.

A közösen végzett csontfűrészlelések során észlelt illat alapján döbrent rá arra, hogy az egykori fehérjeállomány valóban megmaradhatott a csontban. Újabb munkatársakkal szövetkezve, így indította útjára hazánkban a *paleoszerológiai* kutatásokat.

Újabb munkatársakat bevonva lépett ismét előre Nemeskéri János akkor, amikor a sexualizáltság fokozatait meghatározva, a *nem-meghatározást* tudta árnyaltabbá tenni.

Végezetül a tudományos alapadatok hitelességi fokmérőjét igyekezett munkatársaival együtt megfogalmazni, amikor a *történeti népességek rekonstrukciós lehetőségeinek reprezentációs értéke* fogalmát és számokkal kifejezhető skáláját dolgozta ki, mint az elérhető, illetve elért eredmények ellenőrzésének, a korábbiakhoz viszonyított objektívebb lehetőségét.

Nemeskéri János tudományos tevékenysége során hol ösztönös, hol tudatos, de eredményét tekintve mindig megtermékenyítő és élesztő szerepet töltött be. Rendkívüli értéke, hogy mert közös névvel megjelentetni közös kutatási eredményt. Merte vállalni akkor is szellemi játéktársait, amikor az egy névvel megjelent cikk, tanulmány vagy könyv volt a szakmai tudás bizonyításának hivatalos fokmérője.

Tudományos szemléletét és elért eredményeit a Magyar Nemzeti Múzeum épületében az 1960-as években munkatársaival együtt rendezett, majd rövid idő után értelmetlenül és sajnálatosan napjainkban is hiányzóan lebontott, állandó embertani kiállításon tárta a nagyközönség elé.

Az ELTE Bölcsészettudományi Karán egy teljes régész-generációt oktatótt az embertani alapismeretekre, és oltotta beléjük az emberi biologicum megismerhetőségének igényét, formai-tartalmi ismérveit. Sőt, anyagilag is támogatta azokat a hallgatókat, akikre rá merte bízni a legkisebb sérülést is elkerülő feltárást és csomagolást, személyesen betanítva őket e munkálatokra.

Nemeskéri János életének két utolsó évtizedében olyan helyen dolgozott, ahol az élő magyar társadalom egyéneivel, kisebb-nagyobb csoportjaival kellett foglalkoznia. Az elmúlt néhány évben azonban háromszor fordulhatott vissza, a szakmai életének kezdetén fő hivatásának, kutatási területének választott történeti embertani kutatáshoz, mindhárom esetben a tágabb értelemben vett régészethez kapcsolódó tevékenységhez. Mindhárom esetben – utólag nézve furcsa összecsengésben – történeti személyek exhumálásában vett részt. Mindegyik esetben ugyanazt a szakmai szeretetet, tudást és felelősséget volt módomban tapasztalni részéről, mint 1953-ban, első, közösen végzett feltárássunk során, majd azt követően oly sokszor.

1984-ben a székesfehérvári királyi bazilikában 1936/37-ben részben mások, részben általa feltárt, majd az ugyancsak általa 1938-ban egy közös kriptában elhelyezett mintegy 400 ember csontvázleleteit tartalmazó 83 láda régészeti módszerrel történő megfigyelését, feltárást végezte rendkívül nagy fizikai és szellemi erőfeszítéssel, de felelősségteljesen és örömmel. Ugyanebben az évben a budavári Nagyboldogasszony főplébánia templomban elhelyezett királyi házaspár, III. Béla és Antiochiai Anna, valamint az ugyancsak a székesfehérvári bazilikából származó további 16 egyén embertani leleteinek exhumálását, anatómiai nyilvántartásba vételét, majd kutatását végezte, 70 évesen.

Végzetes betegsége előtt 4 nappal bontottuk ki szemerklődő esőben a rákoskeresztúri új köztemető 301. számú parcellájában Losonczy Géza földi maradványait. Itt és ekkor sem hátrált meg. Tette amit szükségesnek tartott tenni. 75 évesen ment le a sírgödörbe létrán, és bontókésével szabadította ki a koponyát a földből.

Úgy gondolom, hogy a magyar régészek, a Magyar Nemzeti Múzeum, a Királysír Bizottság és a magam nevében úgy emlékezhetünk Nemeskéri János professzor úrra,

mint aki ebben a mesterségesen eltorzított, a gondolkodó és cselekvőképes individuumot nehezen elviselő, sőt azt üldöző társadalomban egyén mert és tudott lenni. Olyan sajátos egyén, aki magával ragadó személyi varázsával vonzotta magához, kutatási témáihoz a legkülönbözőbb szakembereket, és a magyarországi antropológiai szakterület életének legnehezebb évtizedeiben volt szűkebb és tágabb értelmű szakmájának, itthon és külföldön egyaránt tiszteletet és elismerést megérdemlő, vezető reprezentánsa.

*

Elhangzott a Magyar Biológiai Társaság Embertani Szakosztályának 1989. október 16-i szakülésén.

Kralovánszky Alán